

УДК 378: 177

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ САМОПІЗНАННЯ ТА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Т. В. Черкашина

У статті проаналізовано вплив системної самопізнавальної діяльності на формування професійно-особистісних якостей розумно мислячого педагога сучасності, надано характеристику базових компонентів педагогічної системи самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення, представлено універсальні самодіагностичні методи індивідуального ресурсу сил, підкреслено взаємообумовленість взаємозв'язку ментальної працездатності і особистісно-професійного самовдосконалення у досягненні вагомих педагогічних цілей та більш високого рівня комунікативної педагогічної культури у процесі творчої самореалізації. Акцентовано практичний аспект застосування педагогічної системи самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення в повсякденній педагогічній практиці.

***Ключові слова:** індивідуальний ресурс сил, ментальна працездатність, педагогічна система самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення, суб'єкт самопізнавальної діяльності.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасність в умовах світової кризи, глобальних природних катаклізмів, техногенних катастроф, цивілізаційних відкриттів, з прискореним ритмом життєдіяльності людини висуває особливі вимоги. Вчені, об'єднані метою збереження загальнолюдських досягнень, особливо акцентують на пізнанні особистих можливостей кожним, хто не втратив здатності до свідомого самовдосконалення розумно-душевно-духовних сил. Унаслідок цього ідея особистісно-професійного самовдосконалення в контексті самопізнання в непростих умовах сьогодення набуває практичного значення, сприяє утвердженню засад педагогіки гуманізму, зумовлюючи формулу її реалізації: теорія без практики є мертвою, забезпечуючи мінімальний розрив між генерацією нових

знань, технологій оволодіння та їх застосуванням педагогом у сучасній педагогічній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз наукової літератури виявив значний доробок у галузі проблеми самовдосконалення суб'єктів педагогічної діяльності, що розглядається в міждисциплінарному контексті філософського, психолого-педагогічного знання. Філософське бачення професійного саморозвитку особистості представлено в працях В. Андрущенка, О. Базулука, І. Бондаревич, Б. Гершунського, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Г. Шевченко та ін.

Психологічний аспект саморозвитку та самовдосконалення особистості обґрунтовано в розвідках багатьох учених. Зокрема, аналіз проблеми людини як суб'єкта особистісного розвитку, здатного до творчої реалізації програми власного життєвого шляху, репрезентовано в студіях К. Абульханової-Славської, М. Боришевського, А. Брушлинського, В. Моляко та ін. Самовдосконалення особистості як прояв духовності представлено в трудах І. Беха, О. Вишневіського, М. Євтуха, Г. Шевченко.

Теоретичні положення самопізнання і самовдосконалення особистості відображені в дослідженнях М. Євтуха, Л. Кунаковської, В. Маралова, Е. Пінковської, Е. Помиткіна. Завдячуючи науковим підходам, ідея самопізнання й особистісно-професійного самовдосконалення стає керівництвом до дії суб'єктів педагогічної діяльності, сприяє утвердженню основ гуманізму й професіоналізму в освітньому середовищі.

Мета статті – дослідити застосування педагогічної системи самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення в повсякденній педагогічній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Зміст педагогічної системи самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення базується на природонауковій, гуманітарній, гуманній парадигмі, яка уміщує в собі ціннісне ставлення до досліджуваної дійсності, виходячи з моральних, культурних, духовних, релігійних, естетичних, етичних позицій та відповідає аксіологічному, акмеологічному, компетентнісному, культурологічному, антропологічному, особистісно-орієнтованому, системному, цілісному, синергетичному, діяльнісному

підходам формування самосвідомості суб'єкта педагогічної діяльності в умовах соціокультурних змін.

Проблему особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності конкретизовано на загальнонауковому методологічному рівні, що уможлиблює:

- розуміння самовдосконалення як найбільш адекватної форми саморозвитку, що виявляється в самопізнанні, самоствердженні, самоактуалізації та самореалізації особистості, як динамічної системи, що виводить особистість на новий якісний рівень світобачення, світосприйняття;

- трактування особистісно-професійного самовдосконалення педагогів як внутрішнього процесу свідомої цілеспрямованої роботи над собою, що відображає вищий рівень саморуку на основі інтегральної взаємодії самопізнання та самовдосконалення, ціннісно-мотивованої професійної діяльності, здатності самостійно визначати концепцію власного особистісно-професійного зростання на основі аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, культурологічного, антропологічного, особистісно-орієнтованого, системного, цілісного, діяльнісного, синергетичного підходів;

- інтерпретація особистісно-професійного самовдосконалення педагога як цілісної нелінійної системи з чітко вираженою мотивацією до самопізнання, професійної самореалізації, педагогічною спрямованістю, ґрунтовною ціннісно-сисловою сферою, розвиненими педагогічними здібностями, ментальною працездатністю, позитивним, логічним, конструктивним, проектним мисленням, цілеспрямованим внутрішнім пошуком, самоподоланням особистісної недосконалої, об'єктивацією самооцінки, вмінням аналізувати педагогічні ситуації та контакти, інтуїтивними осяннями та оптимальним індивідуальним стилем.

Теоретичний й методичний ресурс педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення, практичний аспект якої презентується в статті, базується на поліпарадигмальних підходах до формування розумно-душевно-духовних якостей розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності.

Означена педагогічна система як сукупність факторів, спрямованих на досягнення свідомих педагогічних цілей, характеризується базовими показниками: структурністю (базові структурні компоненти), цілісністю (неподільність, єдність взаємозв'язків структурних компонентів), надійністю (достовірність,

узгодженість цілей та завдань), оптимальністю (доцільність, обґрунтованість умов, які забезпечують надійність взаємозв'язків структурних компонентів), функціональністю (сукупність можливостей, функцій, спрямованих на досягнення мети), синергетичністю (збільшення сили впливу одного системоутворювального компоненту при узгодженій цілеспрямованій взаємодії з іншими компонентами системи); ієрархічністю (послідовність взаємодії структурних компонентів, виходячи з пріоритетності розподілу їх функцій), інтегративністю (відновленням цілісності, внаслідок встановлення узгоджених взаємозв'язків між умовно розділеними компонентами).

Структурно педагогічна система самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення уміщує три системоутворювальні компоненти:

- *структурно-змістовий компонент* – відображає концептуальну спрямованість (особливості планування та реалізації етапів самопізнавальної діяльності, їх загальні та часткові цілі й завдання);

- *структурно-процесуальний компонент* – характеризує базові умови (специфіку, форми, методи реалізації самопізнавальної діяльності);

- *структурно-аналітичний компонент* – розкриває об'єктивні закономірності самопізнавальної діяльності, адаптованої до педагогічного процесу вищої школи.

Аналіз структурних компонентів вказує на характерні, логічно обґрунтовані взаємозв'язки етапів, умов, закономірностей, які утворюють цілісну педагогічну систему, де кожний базовий елемент, виконуючи своє функціональне призначення, забезпечує універсальний порядок у межах зазначеної структури. Вказана педагогічна система має ряд характерних ознак (рівнів, критеріїв, показників) для вивчення індивідуального ресурсу сил суб'єкта педагогічної діяльності з використанням універсальних характеристик, таблиць, формул, правил.

Узагальнена педагогічна система самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення уміщує такі структурно-логічні блоки:

Змістовий блок:

- системоутворювальні поняття та визначення (педагогічна система, особистісно-професійне самовдосконалення, самопізнання, суб'єкт самопізнавальної діяльності, розумно мислячий суб'єкт,

ментальна працездатність, індивідуальний ресурс сил), які становлять єдиний понятійно-термінологічний апарат;

- базові структурні компоненти (структурно-змістовий, структурно-процесуальний, структурно-аналітичний), які утворюють цілісну педагогічну систему самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення;

- базові умови педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення, які забезпечують динаміку розвитку самосвідомості розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності: ступеневість (послідовність), поступовість (цілеспрямованість), постійність (неперервність);

- закономірності педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення, які зумовлюють характер внутрішніх і зовнішніх комунікацій, що забезпечують особистісно-професійне зростання.

Функціональний блок (динамічні характеристики):

- етапи ментальної працездатності у відповідності до якості проявлених дій: зрозуміти, сприйняти, вмістити, оволодіти, застосувати, проаналізувати, скоректувати особистісно-професійні якості у структурі індивідуального ресурсу сил за заданими параметрами (миролюбністю, правдивістю, відповідальністю, вдячністю, впевненістю, рішучістю, скромністю, активністю);

- універсально-індивідуальний ритм самопізнавальної діяльності в подоланні внутрішніх протиріч: сумніви, страх, гордіня, страждання, знання, уміння бачити, незадоволеність досягнутим, відповідно до індивідуальної програми особистісно-професійних досягнень;

- ментально-часові характеристики як спосіб осмислення себе і того, що відбувається «після», «під час», «до» комунікативної події чи контакту, котрі забезпечують аналіз та вирішення нестандартних комунікацій у параметрах позитивного, конструктивного, логічно-образного мислення.

Результативний блок:

- ступенево-поступова трансформація активізованих особистісно-професійних якостей педагога як суб'єкта самопізнавальної діяльності, у відповідності до показників умовно прийнятої диференціації (низький, середній, високий рівень);

- формат ментальної працездатності: «я + вони», «вони і я», «вони + я», який відображає динаміку розвитку самосвідомості розумного,

розумно душевного, розумно мислячого суб'єкта самопізнавальної діяльності;

- формат внутрішніх комунікацій у структурі індивідуального ресурсу сил, який адекватний етапам розвитку самосвідомості у контексті законслухняності: «ти і закон», «ти до закону», «ти із законом», «ти у законі», «закон з тобою», «закон у тобі», «закон через тебе» та відображає об'єктивацію самооцінки на етапах особистих досягнень.

До теоретичних й методичних особливостей педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення, адаптованої до умов сучасності належить застосування самодіагностичних методик, зокрема методика самотестування, яка розглядається як засіб досягнення об'єктивації самооцінки індивідуального ресурсу сил, внаслідок самоаналізу і самокорекції особистісно-професійних якостей [3; 8].

Застосування універсальної самодіагностичної методики самотестування в режимі постійності дозволяє встановити самоконтроль за ступенево-поступовим ціннісним наповненням активізованих до трансформації якостей у повсякденних комунікативних ситуаціях і контактах у досягненні більш високого рівня професійної культури. Системність самоаналізу індивідуального ресурсу сил з використанням методики самотестування створює цілісне уявлення про індивідуальні можливості і здібності, цілі й завдання, моральні орієнтири педагога як суб'єкта самопізнавальної діяльності.

Методичний ресурс педагогічної системи самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення містить авторські самодіагностичні методики (автор Т.В. Черкашина) з використанням діагностичних таблиць, методику побудови індивідуального портрету суб'єкта самопізнавальної діяльності.

Самодіагностика як система правил, методів, прийомів, що забезпечують особистісно-професійне самовдосконалення, підвищення рівня комунікативної культури дозволяє виявити прихований потенціал чеснот суб'єкта педагогічної діяльності, внаслідок природних трансформацій у структурі індивідуального ресурсу сил на основі самодіагностики.

Аналітико-функціональним інструментом самодіагностики виступають таблиці «Леонардо», «Уміння розмірковувати», «Почуття» (автор таблиць Е. Пінковська) [2; 3; 5; 6]. Структурно таблиці являють собою діагностичне поле, мають план вираження (динаміка ступенево-

оступової трансформації особистісно-професійних якостей), вміщують структурно-змістові елементи у вигляді вертикальних стовпчиків і горизонтальних рядків, які несуть у собі змістове навантаження специфічних якостей індивідуального ресурсу сил суб'єкта самопізнавальної діяльності.

Процедурно самодіагностика виконує ряд логічно обґрунтованих функцій:

- гносеологічну: системне самоспостереження і самоаналіз емоційно-вольової і чуттєво-ментальної сфери в структурі індивідуального ресурсу сил у соціально напружених ситуаціях;

- аксіологічну: об'єктивація самооцінки особистісних проявів (чеснот і недоліків) у процесі поліфункціональних соціально значущих комунікацій;

- праксіологічну: самокорекція неповноцінних якостей під час соціальних, професійних, міжособистісних комунікацій з використанням ментально-часових характеристик.

На базі створеного в КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників» кабінету «Теорії і практики самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення» проводиться, зокрема, дослідно-експериментальна робота з визначення внутрішньої готовності педагогів до самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення за прийнятими критеріями й показниками (інтегративні рівневі характеристики) на основі самооцінки за результатами експрес опитування (опитувальник «Самооцінка інтересу та внутрішньої готовності до самопізнання та особистісно-професійного самовдосконалення»).

Учасникам педагогічної взаємодії пропонується проведення педагогічного дослідження індивідуального ресурсу сил, зокрема: визначення своєї статусної категорії стосовно самопізнавальної діяльності та рівня особистісно-професійного самовдосконалення, проведення самоаналізу в контексті ментально-часових характеристик та трансформування неповноцінних якостей, самодіагностики вміння приймати рішення у досягненні бажаного та гармонізації індивідуального ресурсу сил, а також побудови особистого портрету ментальної працездатності.

Висновки. Проведений кількісний і якісний аналіз результатів самооцінки інтересу і проявленої готовності респондентів (генеральна сукупність 303 осіб) до самопізнавальної діяльності (загальні відносні показники інтересу, готовності та користі самопізнання та особистісно-

професійного самовдосконалення, відповідно: 99.6% ; 92.1%; 100%), отриманих емпіричним шляхом, спонукав до висновку про необхідність реалізації педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення в педагогічний процес навчальних закладів освіти.

На даному етапі проведено педагогічне дослідження дає змогу стверджувати, що впровадження педагогічної системи самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення у повсякденній педагогічній практиці сприяє позитивній динаміці внутрішніх трансформацій у самосвідомості розумно мислячого суб'єкта педагогічної діяльності, створенню ціннісного ресурсу в бажаннях, емоціях, почуттях, забезпечує зростання його ментальної працездатності, проявів культури незгоди, культури прийняття рішень, свідомого прагнення постійно самовдосконалюватися.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина : підруч. – 3-тє вид., переробл. і доп. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. – 340 с.
3. Євтух Н. Б., Пиньковская Э. А., Черкашина Т. В. Методики личностно-профессионального самосовершенствования субъекта педагогической деятельности на основах самопознания / Н. Б. Евтух, Э.А. Пиньковская, Т. В. Черкашина : учебн.-метод. пособие – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2016. –408 с.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
5. Пиньковская Э. А. «Кто ты?». Том 1. / Э. А. Пиньковская. – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. – 814 с.
6. Пиньковская Э. А. «Эгология». Том 2. / Э. А. Пиньковская. – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. – 438 с. + 3 таблиці.
7. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В. П. Андрущенка. – 3-тє вид., доп. – Харків : Р.И.Ф., 2005. – 672 с.
8. Черкашина Т. В. Теоретические и методические основы профессионального самосовершенствования субъекта педагогической деятельности: [монография] / Т. В. Черкашина ; Под научной редакцией Н. Б. Евтуха. – Черкассы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2014. – 444 с.
9. Шевченко Г. П. Словник-хрестоматія педагогічних понять : навч. посіб. / Г. П. Шевченко, М. Б. Євтух [та ін.]. – Луганськ, 2004. – 271 с.

ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ САМОПОЗНАНИЯ И ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Т.В. Черкашина

В статье проанализировано влияние самопознавательной деятельности на формирование личностно-профессиональных качеств разумно мыслящего педагога современности. Описаны характеристики базовых компонентов педагогической системы самопознания и личностно-профессионального самосовершенствования, представлены универсальные самодиагностические методики индивидуального ресурса сил, подчеркнута взаимообусловленность взаимосвязи ментальной трудоспособности и личностно-профессионального самосовершенствования в достижении профессионально-значимых педагогических целей и более высокого уровня коммуникативной культуры в процессе творческой самореализации. Акцентирован практический аспект применения педагогической системы самопознания и личностно-профессионального самосовершенствования в повседневной педагогической практике.

Ключевые слова: индивидуальный ресурс сил, ментальная трудоспособность, педагогическая система самопознания и личностно-профессионального самосовершенствования, субъект самопознавательной деятельности.

PRACTICAL ASPECT OF PEDAGOGICAL SYSTEM SELF-KNOWLEDGE AND PERSONAL AND PROFESSIONAL SELF-PERFECTION

T. V. Cherkashyna

The author of article analyzes the impact of self-cognitive activity on formation of personal and professional qualities of the reasonably thinking teacher of today. The characteristics of the basic components of pedagogical system of self-knowledge and personal and professional self-improvement are described, universal self-diagnostic methods of personal resource forces are presented, the interdependence of the relationship of mental disability and personal and professional self-improvement to achieve professional-significant teaching purposes and a higher level of communicative culture in the process of creative self-realization is accentuated. Emphasis is made on the practical aspects of teaching self-system and personal-professional self-improvement in their daily teaching practice.

Keywords: individual resource of life forces, mental workability, system of self-consciousness and personal and professional self-improvement, subject of self-cognitive activities.

Черкашина Тетяна Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». E-mail: tcherkashina@ukr.net

Cherkashyna Tat'jana Viktorivna – Doctor of Pedagogical sciences, Professor of the Department of Pedagogics and Educational Management of Communal Educational Establishment “Tcherkasy Regional Institute of Postgraduate Education of Teaching Staff of Tcherkasy Regional Council”, Ukraine. E-mail: tcherkashina@ukr.net

УДК 37.06(44)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

М. Є. Шабінський

У статті розглянуте законодавче забезпечення освіти взагалі та громадянської освіти зокрема в таких країнах як Україна і Франція. Проаналізовано передумови, тенденції та проблеми при створенні правових засад функціонування освітніх закладів цих країн, особливу увагу приділено законодавчим та нормативним актам, що регулюють діяльність початкових навчальних закладів.

Ключові слова: громадянське виховання, початкова освіта, законодавче забезпечення, галузь законодавства, гуманізація, демократизація, Освітній кодекс, Україна, Франція.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток та вдосконалення системи освіти в Україні зумовлює необхідність як перегляду, розширення і поглиблення його законодавчо-нормативного забезпечення, так і зведення всієї цієї бази до єдиного комплексу. Наразі стає корисним досвід країн, де освітянська сфера має давні історичні традиції, а її правова база може служити прикладом для нас як з точки зору охоплення нею різних сфер освітянського життя, так і динамічності її змін залежно від тих цілей, які ставить перед собою суспільство на кожному конкретному етапі свого розвитку.